

ЕКОСОФСЬКІ ПІДСТАВИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Розбудова України як правової держави, що постала як практичне завдання нашого суспільства відтоді, як була ухвалена Конституція 1996 р. [7], зумовлює посилення уваги до обґрунтування механізмів удосконалення правотворчості, формування належного рівня правосвідомості громадян, їх правового виховання. Вирішення цих питань, на нашу думку, вимагає нового погляду й застосування іншого підходу до визначення фундаментальних засад сучасного правознавства в цілому й екологічного права, зокрема.

У межах дискусії між прихильниками різних філософсько-правових парадигм народилися цікаві знахідки і пропозиції щодо обґрунтування домінації тих чи інших фундаментальних ознак правознавства та засадничих підвалин законодавства [2; 3; 5; 9; 15]. Наприкінці ХХ ст. філософсько-правова думка вийшла на рівень парадигми інтерсуб'єктивізму, з позиції якої, з нашого погляду, вдалося суттєво просунути вперед шляхом цілісного й методологічно поглибленого бачення і розуміння цієї проблеми. Підґрунтям для цього стала наявність на рівні сприйняття як загальнолюдської цінності керівної домінанти конституційної норми принципу верховенства права [7, ст. 8]. Це відповідає критерію екологічної досконалості правознавства й досягнутого законодавцем рівня правосвідомості [Див.: 1-5; 9; 14; 15].

Утім, ретельне вивчення проблеми ще тільки очікує свого дослідження. Великі сподівання викликає в цьому сенсі розвиток саме екологічного права. Досвід, набутий правознавцями, які розробляють проблеми цієї галузі права, дає певні підстави для того, щоб, поєднуючи зусилля з суспільствознавцями, які переймаються вивченням екологічних проблем, зробити методологічний, так би мовити, прорив у їх розв'язанні. Необхідність співпраці науковців різних сфер соціально-екологічного знання, з нашої точки зору, зумовлена усвідомленням того, що ця ustalена, але методологічно оновлена галузь правознавства за умов надання їй допомоги з боку інших заінтересованих дослідників здатна забезпечити особливу функцію екологізації нормативної бази вітчизняного законодавства завдяки своїй так званій приреченості до інтегративності в системі соціально-правового знання.

Ось чому метою пропонованої статті є спроба осмислити екософські підстави реформування законодавства, у першу чергу екологічного. Стосовно цього нагальним постає питання щодо творчого доопрацювання поняття предмета екологічного права, уточнення його меж, структури, завдань тощо. Звичайно, не варте очікування того, що всі ці важливі завдання можливо вирішити в межах якоїсь однієї наукової розробки, але, сподіваємось, що певні положення даної статті сприятимуть поглибленню розуміння передусім методологічних засад реформування екологічного законодавства України.

Навряд чи слід сумніватися в тому, що усунення перешкод, які заважають розбудові України як правової держави, можливе лише за умов послідовного приведення до відповідності з принципом верховенства права всієї законодавчої, нормативної бази. У зв'язку із цим важливого практичного значення набуває необхідність суцільної екологічно-правової експертизи чинного законодавства й усього масиву підзаконних актів, яка спиралася б на потужний екософський потенціал оновлюваного правознавства. Її здійсненню повинна передувати чітка визначеність з приводу критеріїв методологічної бази, на якій має ґрунтуватися така інноваційна діяльність. Серцевиною цієї бази належить бути саме екософії права. Вона розуміється як органічний складник пост(мета)некласичної філософії права, в межах якої осмислюються сутнісна природа феномена права, джерела й закономірності його виникнення й механізм формування у прямих і зворотних зв'язках з іншими сферами буття людини як біосоціальної істоти й особистості в поєднанні фундаментальних категорій екологічності й гуманізму на підставі комплексного застосування таких методологічних правових складників, якими є онтологія, антропологія, гносеологія, аксіологія й інституціоналізм. Усвідомлення цього спонукає до поглиблення філософсько-правової рефлексії й творчого дискурсу особливо в царині екологічного права.

Розв'язуючи питання стосовно з'ясування методологічних засад екологічного права й сутності екософських підстав реформування правознавства, варто окреслити сукупність найбільш фундаментальних категорій, що створюють його концептуальний каркас, і з'ясувати їх співвідношення щодо застосування екософської парадигми мислення як невід'ємної частки природно-правового типу світорозуміння. Тим паче, що у філософії права, в такий спосіб це питання ще не ставилося, не акцентувалася увага до такого саме підходу, хоча, як вбачається, він надає можливості більш поглибленого вивчення сутності екологічного права й обґрунтування шляхів реформування законодавства взагалі.

Екологічне право є складником права в цілому, що досліджується з позиції особливої галузі філософсько-правового знання, якою є екософія права. Екософія права, що тлумачиться як філософія (методологія) гармонізації алгоритму відносин між суб'єктами права в соціумі та їх разом з Природою через посередництво права шляхом екологізації правосвідомості, якраз і має предметом свого (тобто екософсько-правового) дослідження насамперед екологічне право. Специфіка такого методологічного виміру вивчення екологічного права має за кінцеву мету аксіологізацію екологічного законодавства, що зумовлено визнанням можливості й потреби осягнення онтологічних засад сучасного інтегрального правознавства взагалі й екологічного права, зокрема, в органічному поєднанні двох фундаментальних планів їх буття – віртуальної й предметної реальності.

Право(знавство) в цілому й екологічне, зокрема, з одного боку, є явищами ідеальними, тобто такими, що виникають внаслідок віртуального конструювання свідомою людиною як суб'єктом права певного уявлення – ідеї права, у тому числі й такого її прояву, яким є ідеал екологічного права, що віддзеркалює один з найважливіших аспектів процесу формування цілісної у своєму розмаїтті правосвідомості.

Але світом ідеального онтологічне підґрунтя правознавства в цілому й екологічного права, зокрема, не обмежується. Щодо цього слід підкреслити, що праву іманентно притаманна екологічність, тому що воно життєво-природно вкорінене в самій

природі людині від її народження як живій істоті (чому відповідає антропний аспект у природі права), а потім уже і як особистості, яка набуває соціально-громадянського статусу (чому відповідає аспект соціальний). З урахуванням сучасного інтерсуб'єктивного розуміння сутності права як взаємодії носіїв його ідеї, що ґрунтується на вимозі їх взаємовизнання як рівноцінних суб'єктів, виводиться принципова формула співвіднесення образу права образу людини, яка керується гуманістичним правилом не заподіяти будь-якими своїми діями шкоди тому чи іншому суб'єкту права, від якого вона очікує його відповідного додержання. Тому людина, уже як правова особистість, постає самодостатнім феноменом у цілісності власних прав, свобод та обов'язків. Серед них фундаментального значення набуває основний принцип екологічної правосвідомості людини як правової особистості, яка передбачає усвідомлення й дотримання своєї відповідальності за збереження й відтворення Природи як колиски та годувальниці людства. Людина такого типу є єдиною у світі істотою, яка має природну здатність до самозбереження через самообмеження творчої діяльності, що дозволяє свідомо забезпечити її від трансформації у сваволлю чи деструкцію шляхом формалізації ціннісних настанов права у смислі норми закону (екологічного законодавства). Із цього приводу Конституція України чітко вказує на природженість, невід'ємність прав людини: на життя, на гідність, вільний розвиток своєї особистості [7, ст. 23, 27, 28] тощо, які свідомо гарантуються, захищаються нормами чинного законодавства.

У той же час, очевидним чи виявленим планом буття є сфера ідеї права, опредмеченої через людську діяльність. Це царина правотворчості і правозастосування, де ідея права матеріалізується у вигляді правових норм.

Це особливий шар буття права в цілому і в тому числі екологічного права, у якому його фундаментальні інтенції свідомо виводяться суб'єктами права зі свого потенційного занурення. На жаль, далеко не всі з них зацікавлені в цьому, що детермінується противагами їх корпоративних інтересів, які ігнорують застосування принципу верховенства права. Тому цілком очевидно є потреба в першу чергу вивести зі складу законодавців тих осіб, які є носіями неправової ідеології, замінивши їх на суб'єктів права, здатних послідовно керуватися на ментальному рівні й у соціально-правовій практиці, передовсім у правотворчості, у законотворчому процесі саме цим принципом – верховенства права.

У цьому сенсі вимагає аксіологічного оновлення законодавство, що врегульовує процедури формування складу народних депутатів України – Верховної Ради. Доки в колі законодавців не утвориться так звана критична маса суб'єктів, які керуються значущим принципом (тобто правосвідомістю яких буде екологізованою), ні про яку аксіологізацію правової системи в цілому йтися не може. Суттєвих зрушень у цьому плані можна чекати лише в результаті відповідної підвищення якісного рівня правосвідомості переважно більшої частини суб'єктів права – громадян України. Цим мають опікуватися в першу чергу фахівці-правознавці, уповноважені державою в межах сталі системи правової освіти подбати про формування належної, тобто екологічно орієнтованої, правової культури населення стосовно забезпечення беззаперечного примату гуманістичної природи права.

Кожному громадянину й суспільству в цілому треба зрозуміти, яку небезпеку несе ігнорування принципу верховенства права. Без сумніву, мова йде взагалі про фундаментальний критерій національної безпеки держави, її життєздатності. З урахуванням цього поняття стану загрози екологічної катастрофи підсилюється введенням до нього характеристики екологічної свідомості, інтенційним виявом якої є усвідомлення безперечності дотримання принципу верховенства права як вищої соціальної і правової цінності, що продукується завдяки особливій природній здатності людини до творчості, яка виявляється, зокрема, у творенні нею своєї “другої” – соціальної природи, з усіма її невід'ємними складниками: правовою системою, правовою державністю та ін.

Таким чином, природний механізм розумової діяльності індивіда врешті-решт детермінує його приреченість на конструктивне відтворення своїх онтологічних засад у вигляді ідеального світу правосвідомості з таким її фундаментальним складником, яким є ідея екологічного права, а також світу матеріалізації правових ідей, уявлень, почуттів у царині правотворчості й правозастосування, у тому числі й практичного впровадження норм екологічного права. Якраз вони й виступають генералізаційними чинниками розвитку людини як творчої індивідуальності у багатовимірну гармонійну особистість і саморозвитку всього людства у спільноту свідомих екологічно діючих гуманістичних правосуб'єктів. Їх самозбереження шляхом свідомого саморегулювання меж власного волевиявлення на підставі поваги до права волевиявлення *іншого* є умовою міжособистісної комунікації у смислі міжсуб'єктної правової гармонізації через здійснення “позитивної поляризації” (термін П.О.Сорокіна) суб'єктів права [12, с. 7, 8].

Обумовленість такої роліової взаємодії правосуб'єктів ґрунтується на екоософському розумінні потенційних переваг соціальної комунікативності як прояву людської природи над егоїстичним (навіть конфронтаційним) началом кожної творчої індивідуальності, який вона здатна свідомо приборкати завдяки гуманістичній опосередкованості екологічної сутності онтологічних засад свого буття.

Спираючись на викладене, можемо зробити наступні висновки.

По-перше, людина, одним з вимірів буття якої виступає право, вимагає до себе особливої уваги з боку всього сучасного гуманістичного правознавства, а також його спеціальної галузі, якою є екологічне право, починаючи насамперед з кореляції наукового апарату на підставі екоософського обґрунтування своїх онтологічних засад.

По-друге, без екологізації свідомості перш за все законодавців та й усіх громадян взагалі, без усвідомлення необхідності екологізації правової системи на засадах визнання й послідовного дотримання принципу верховенства права неможлива розбудова України, як демократичної, правової, соціальної, з потужною економікою держави, яка спирається на реалізацію творчого потенціалу кожного громадянина. Сприяти цьому повинно саме ефективне використання екологічного потенціалу права, вдало екстрапольованого в простір нашого суспільства через синтезуючу парадигму аксіологічно оновлюваного правознавства.

Список літератури: 1. Андреев Э.М., Мионов А.В., Шефель С.В. Социально-философские основания концепции формирования экоцелостной личности (в контексте идейного наследия П.А.Сорокина) // Социально-гуманитарные знания, 2003. – № 1. – С. 229-241. 2. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с. 3. Андрейцев В.І. Екологічне право. – К.: Вентурі, 1998. 4. Гор А. Земля у рівновазі: Екологія і людський дух: Пер. з англ. – К.: Інтелсфера, 2001. – 393 с. 5. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації: Пер. з нім. А.Н. Єрмоленко, В.А. Єрмоленко. – К.: Лібра, 2001. – 400 с. 6. Казначеев В.П. Методологические проблемы экологии человека. – Новосибирск: Наука, 1988. – 143 с. 7. Конституція України: Прийнята п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: ТОВ “Феміна”, 1996. – 61 с. 8. Латина З.Г., Чжоу Хун, Шилін К.І. Екологическое воспитание – творческая индивидуальность будущего. – М., 2002. – 256 с. 9. Маср-Абіх К.М. Повстання на махист природи. Від довілля до спільноті: Пер. з нім. А. Єрмоленко. – К.: Лібра, 2004. – 196 с. 10. Моисеев Н.Н. Экология человека глазами математика (Человек, природа и будущее цивилизации). – М.: Молодая гвардия, 1988. – 251 с. 11. Олейников Ю.В. Экологическая компонента мировоззренческих трансформаций // Форми-

рование новой парадигмы обществоведения: Материалы IV Кондратьевских чтений 10.05.1996 г. «Краеугольные камни новой парадигмы обществоведения. Традиции и перспективы российской научной мысли». – М.: Международный фонд Н.Д. Кондратьева, 1996. – С. 217-219. **12. Сорокин П.А.** Социальная и культурная динамика. – М., 1999. **13. Субетто А.И.** Экокультура как форма неклассического социоприродного гомеостаза на базе общественного интеллекта // Экологическая культура в научных, философских и богословских интерпретациях. Материалы IX Международного конгресса. С.-Петербург, 17-19 октября 1996 г. – СПб., 1996. – С. 112-116. **14. Шварцкопф Ф.-Э.** Метаморфоза данного: На пути к созданию экологии сознания: Пер. с англ. Н. Ляшина. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 232 с. **15. Шефель С.В.** Екоософські засади правознавства // Наук. зап. Харків. ун-ту Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – Вип. 3 (24). – Х.: ХУПС, 2005. – С. 32-40. **16. Яновский Р.Г.** Экологичная парадигма обществоведения // Формирование новой парадигмы обществоведения: Материалы IV Кондратьевских чтений 10.05.1996 г. «Краеугольные камни новой парадигмы обществоведения. Традиции и перспективы российской научной мысли». – М.: Международный фонд Н.Д.Кондратьева, 1996. – С. 28 -31.

Надійшла до редакції 07.03.2008 р.